

Д-р. Степан ШУХЕВИЧ
ВИДИШ, БРАТЕ МІЙ
(8 місяців серед УСС-ів)

Вступне слово

Ці мої спомини прошу уважати за визов. Бо про УСС-ів появилися досі тільки короткі оповідання і кількадесят маленьких споминів. Більших спогадів про цю нашу першу українську військову формацію досі нема. Заходить та небезпека, що ми, учасники, зійдемо з того світа і не стане ані живих, ані мертвих свідків подій з 1914 року і дальших літ. Щоправда, тут і там заховалися документи з того часу, та іншу вартість мають вони, а іншу спогади.

Тому то на зазив Управи «Червоної Калини» я списав з часів мого короткого побуту серед УСС-ів те, що затямив.

Метою моїх спогадів є спонукати других, що ліпше діло знають, що довше були серед УСС-ів, написати докладніше і краще про ці часи. Бо ці спогади не представляють великої вартости. В них подаю те, що задержалося в моїй пам'яті з-перед п'ятнадцяти літ, бо мої записки в часі війни здебільша пропали, а те, що осталося, небогато варте.

Тому прошу всіх людей доброї волі, щоби zareагували на мої спомини, і то безпощадно.

В грудні 1929 року.
Д-р. Степан Шухевич.

*Видиш, брате мій,
Товаришу мій,
Відлітають сірим шнурком
Журавлі в вирій...*

Б. Лепкий¹

I. Зав'язки українських січових стрільців

Здавалося б, що думка творення Українських Січових Стрільців у Галичині зродилася щойно з хвилиною вибуху світової війни. Та це видається так, бо сучасні знають тільки про легіон Українських Січових Стрільців, який відіграв так важну роль в останній добі історії українського народу, але що робилось у тій ділянці перед війною, молодша генерація не знає, а зі старших, хто знав про це, то, мабуть, багато дечого призабув. Дивно, як скоро час присипує порохом забуття події, навіть й недавно минулого... Тож не від речі буде, бодай коротко, згадати про ці передвоєнні часи, коли то творились перші зачатки українських військових частин в Галичині.

Одначе мені приходитьсь важко торкатись тієї ділянки з історії УСС, бо якимсь дивним дивом я в творенню тих пер-

¹ Богдан Лепкий (4.11.1872 – 21.07.1941) – видатний український письменник, поет, педагог, літературознавець. Довголітній викладач Ягеллонського університету в Кракові. У 1938 році обраний послом до Сенату Польщі. Автор вірша «Видиш, брате мій», назву якого Степан Шухевич взяв для назви цих спогадів.

ших військових засновків не приймав участі і про них знаю доволі мало.

Думка творення таких організацій повстала між молоддю ще далеко перед 1 серпня 1914 р., по т. зв. Балканській війні 1912 р¹. На переломі 1913 і 1914 р., мабуть, при Повітовій Січі у Львові засновується неявно товариство «Січові Стрільці II». Не можу вяснити, чому воно називалося «II» і котре товариство було «Січовими Стрільцями I». В тім самім часі було вже таке товариство в Бориславі та Тустановичах коло Дрогобича. При Українським Січовім Союзі створено тоді т. зв. «Стрільцьку Секцію». Метою товариства «Січові Стрільці» і «Стрільцька Секція» було організувати збройні відділи та фаховий військовий вишкіл молоді. До чого мала бути ужита ця сила, про те ясно і недвозначно сказав д-р. Кирило Трильовський² на перших загальних зборах «Січових Стрільців II», що відбулися у Львові дня 25 січня 1914 р. Він пояснив вагу «Січових Стрільців» в праці над визволенням нашої нації з-під гнету ворожих держав, вказав на змагання поляків, які часто зривалися до боротьби за волю, але недостача вишколення у військовім ремеслі, брак людей з мілітарним вихованням були причиною, що спроби кінчилися невдачею, мимо запалу та посвяти польського громадянства...

Річ ясна, що австрійська влада ставилася до творення українських військових відділів ворожо і організації ці мусіли працювати здебільша тайком. Та зовсім інакше відносився уряд до польських військових організацій. Перед війною жив я при вул. Шептицьких. Не раз вечерами, коли я вертав домів, мені дово-

¹ Перша Балканська війна (9.10.1912 – 30.05.1913) – війна між країнами «Балканського союзу» (Болгарія, Греція, Сербія, Чорногорія) проти Османської імперії.

² Кирило Трильовський (6.05.1864 – 16.10.1941) – посол парламенту Австро-Угорщини, один із засновників Української радикальної партії. Засновник товариства «Січ» та січового руху. З 1920 по 1927 рр. перебував на еміграції в Австрії, а згодом повернувся до Галичини.

дилось бачити в улиці Земляковського¹ гарно одіті, зоружені і вишколені відділи польських стрільців. Зокрема, бувало це вечерами під неділю або під свято. Я приставав на хіднику² і не міг налюбуватись виглядом та поставою цих юнаків, що з запалом сповнювали свою службу. Польські стрільці робили полеві вправи явно і не потребували скриватись. Та мимо неприхильного відношення влади до українських військових товариств, вони на очах росли і розвивались. Зараз на перших загальних зборах «Січових Стрільців II» вписалось 30 членів. Була між ними і Олена Степанівна³, кошовим вибрано Романа Дашкевича⁴, а до старшини увійшли Ілько Чайківський⁵, Євген Банах⁶, Микола Никорак⁷ і Олена Степанівна.

¹ Тепер вулиця Новаківського.

² Хідник – тротуар.

³ Олена Степанів (7.12.1892 – 11.07.1963) – хорунжа УСС, перша у світі жінка-офіцер. З 29 травня 1915 до березня 1917 в російському полоні. З 1918 четар УГА, начальник канцелярії 4-ї бригади. Згодом референт преси в державному секретаріаті закордонних справ ЗУНР, наприкінці 1919 на дипломатичній роботі у Відні. У 1922 повернулась до Галичини, викладала історію та географію у гімназії сестер-василіянок.

⁴ Роман Дашкевич (6.12.1892 – 12.01.1975) – співзасновник стрілецького руху. Старшина артилерії армії Австро-Угорщини, потрапив до російського полону. З 1917 співзасновник полку Січових Стрільців у Києві, очолив артилерійській курінь. Полковник Армії УНР, брав участь в усіх боях Січових Стрільців, вважається засновником української артилерії. Після війни проживав у Галичині, працював адвокатом та заснував товариство «Луг». З 1944 на еміграції в Австрії. (Чоловік Олени Степанів).

⁵ Іллярій (Ілько) Чайківський (27.07.1888 – ?) – співзасновник стрілецького руху, поручник УГА. Командир сотні у 8-й бригаді УГА. Залишився в УРСР, на початку 1930-х ще був живий. Подальша доля невідома.

⁶ Євген Банах (? – ?) – співзасновник стрілецького руху, десятник УСС. У 1915 році завідував закладом для реабілітації поранених та хворих стрільців (на Закарпатті). Подальша доля невідома.

⁷ Микола Никорак (? – 1918) – співзасновник стрілецького руху, четар УСС. Був поранений у 1915, у 1916 командир Гуцульської сотні УСС, але відбув на лікування у Кіш УСС. У 1917 командир 3-ї сотні УСС, брав участь у боях проти більшовиків у 1918 на території Великої України, помер через невдалу операцію.

З протоколу других надзвичайних зборів «Січових Стрільців II», що відбулися дня 12 липня 1914 р., довідуємося ось такі подробиці¹:

Чети робили полеві вправи за стрийською рогаткою², в Гаях-Чижикові і, мабуть, на Кайзервальді.

Аби підвчити членів у воєнному ремеслі, влаштовано для них виклади про тактику, розвідчу службу, нічний похід, таборування, склад кріса³ М-95. і т. д. В тім короткім часі відбулися навіть іспити із впоряду та складу кріса. Іспити ці мусіли бути дуже строгі, бо справоздання на загальних зборах подає лише кілька таких, що їх видержали.

В тім часі придбано вже 65 крісів Верндля⁴, 2 кріси Манліхера⁵ (один із них куплено за 50 кор., за гроші з розпродажі карток), 1 бельгійський карабін, 1 кріс Кропачка⁶. Сліпих набоїв⁷ було до Верндля 181, до Манліхера 187, острих набоїв¹⁵ до Манліхера було 30, набоїв до науки 5, магазинків 59, багнетів 3, лусок від набоїв 69, коркових пістолетів 8, лопаток 2. Були також прибори до кімнатного стріляння.

Сучасний читач, коли прочитає оці числа, то з певністю здвигне плечима та іронічно усміхнеться. Та нема з чого сміятися.

¹ (авт.) За цей короткий час організація, що охоплювала лише місто Львів, вже мала 277 членів. Вони ділилися на вісім чет, які не мали однакової кількості стрільців, і так: 1-а, 2-а і 3-я чета числили по 30 стр., 4-а чета 50 стр., 5-а чета 46 стр., 6-а. чета 13 стр., 7-а. чета 58 стр., 8-а. чета 20 стр.

² Рогатка - застава на дорозі, блок-пост.

³ Кріс – гвинтівка, карабін.

⁴ Гвинтівка Верндля – австро-угорська однозарядна гвинтівка зразка 1867.

⁵ Гвинтівка Манліхера (Штайр-Манліхер-М1895) – австро-угорська гвинтівка зразка 1895 (5-зарядна обойма). Virізнялась хорошою скорострільністю та іншими перевагами над аналогами. Основна гвинтівка УГА.

⁶ Гвинтівка Кропачка – австро-угорська магазинна гвинтівка 1886 року розробки. Деякий час була основною гвинтівкою армії Португалії, використовувалась аж до 1961 року.

⁷ Сліпі та гострі набої – холості та бойові набої.

На ці часи був це великий подвиг. Труднощі виринали на кожному кроці, а роздобути кріс це вже було неабиякою штукаю. Та й гроша не доставало, бо, в дійсності, ніхто не спішив з допомогою, а члени вплачували місячну вкладку у висоті ледви 20 сотиків. То ж придбання цього, хоч небогатого інвентаря в тодішніх політичних і фінансових відносинах і в так короткому часі це немалий подвиг.

Крім того, «Січові Стрільці II» закупували для своїх членів ще й фахову лектуру.

Я вже згадував, що і «Український Січовий Союз» працював над зорганізуванням військових частин і що для цього повстала при ньому «Стрільська Секція». Між обома організаціями були тертя. Союз домагався, щоби «Січові Стрільці» приєднались до Союзу та підчинились його наказам, знову ж «Січові Стрільці» не погоджувались, бо як сказав один з промовців дня 12 липня 1914: «Відділи з «Українського Січового Союзу» мають бути помічними відділами австрійської армії у війні з Росією. На таку заповіджену роботу Стрільців ми не можемо згодитись, бо ми на нічну службу не підемо, а будемо боронити все своєї самостійности і поки такий дух віє в «Українському Січ. Союзі», доти не можемо признавати його нашою централею».

Мабуть, це, а не що інше дало привід, що від часу заснування до зборів з 12 липня 1914 опустило товариство сімдесят п'ять членів.

При «Соколі-Батьку»¹ утворено також стрілецьку частину. Це вже сталося дещо пізніше і то з конкуренційних зглядів, бо відомо, що між «Соколом-Батьком» та «Січовим Союзом» все була ривалізація². Цей відділ був невеличкий і до нього нале-

¹ «Сокіл» – українське патріотичне гімнастичне товариство. «Сокіл-Батько» – центральна управа товариства.

² Ривалізація – суперництво.